

Др Зоран ВАСИЉЕВИЋ
доцент на Правном факултету Универзитета у Бањој Луци

ДОЦЊА КОРИСНИКА СА ОТПЛАТОМ КРЕДИТА

Резиме

У раду се анализира основна обавеза корисника из уговора о кредити, и то с аспекта времена, мјеста и начина испуњења, као и посљедице неиспуњења или неуредног испуњења, прије свега кроз права кредитора на зашезне камате и раскид уговора, али и могућности продужавања рокова отплате и друга права која кредитор стииче услијед наведене њовреде уговора. Упоричице за рјешења спорних иишања, осим у теоријским ситановишћима, њозишћивном и уиоредном праву, се итражи и de lege ferenda, иј. у одредбама Преднацрћа Грађанског законика Србије.

Кључне речи: уговор о кредити, доцња дужника, зашезна камата, раскид уговора.

I Уводна разматрања

Обавеза враћања кредита је најважнија обавеза из уговора о кредиту, након пуштања одобрених средстава у течај, и то посматрано са аспекта обавеза обију уговорних страна. Самим тим, то је и најзначајније право даваоца кредита. Сва остала права даваоца независно од њихове природе, као што су право на средства обезбјеђења (које је имовинске природе) или неимовинско право на контролу пословања дужника, су у функцији реализације обавезе враћања кредита. Дакле, ради се о главној обавези из уговора о кредиту чијим се уредним испуњавањем неутралише потреба за коришћењем других права даваоца кредита.

Тренуци извршавања ове обавезе корисника кредита представљају кључне тачке егзистенције уговора о кредиту након пуштања одобреног износа у течај, чијим се потпуним испуњењем окончава и сам уговорни однос. Могло би се стога закључити и да суштина уговора о кредиту лежи у реализацији двије основне обавезе, а то су пуштање кредита у течај од стране даваоца и враћање уговореног износа од стране корисника кредита.

II Испуњење обавезе корисника кредита

Закључивање и спровођење уговора о кредиту је теретни правни посао који представља и основну дјелатност, прије свега, банака, али и микрокредитних организација и других овлашћених финансијских организација, те је логичан закључак да је њихов основни циљ остваривање добити. Да би се профит остварио, потребно је да корисник врати већи износ од примљене главнице, а то се остварује кроз обрачунавање камата, али и других накнада и провизија којима банка покрива трошкове свог рада и смањује ризик могућих губитака због уласка у уговорни однос са одређеним клијентом.

Различите су могућности реализације наведене обавезе, како у погледу начина израчунавања каматне стопе, тако и у погледу уговарања начина враћања обрачунатих износа. Бројни фактори утичу на изабрани начин, почев од законске регулативе (нпр., ограничавање максималног износа каматне стопе, утврђивање метода за обрачун ефективне каматне стопе, и сл.), стања на тржишту (односа понуде и тражње за новцем), врсте кредита (према року трајања, намјени, субјекту – кориснику, и сл.), општих услова пословања банака, односа са клијентом, његовог бонитета и величине, и сл. У сваком случају, у мноштву могућих комбинација, примјениће се она коју писмено уговоре банка и њен клијент.

1. Начин отплате кредита

На који начин ће се вршити отплата главнице и камате уређује се отплатним планом, који је саставни дио уговора о кредиту и који корисник мора поштовати. Његова је дужност да га се придржава, јер ће у супротном бити у обавези да банци плаћа и затезне камате, те надокнади и евентуалну штету коју банка докаже. И сама банка може водити рачуна о уредном отплаћивању кредита благовременим обавјештавањем клијента о обавези уплате износа који доспијевају на наплату. За овакву услугу, међутим, банка наплаћује и посебну накнаду. Једна од могућности осигурања благовремене отплате је коришћење услуге

трајног налога, али под условом да клијент има довољно средстава на рачуну (или рачунима) са којих овлашћује банку да скине одређени износ по доспијећу ануитета. У сваком случају, уколико дође до кашњења у испуњавању уговорених обавеза, банка стиче и право на раскид уговора, а само у случају невраћања из оправданог разлога и уз оцјену да је извршење уговора ипак могуће, банка може да продужи рок враћања путем репрограма или да кредит обнови, тј. револвира.¹

Постоји могућност извршења уговора и без сачињавања отплатног плана, и то уговарањем једнократне исплате на крају уговорног односа. У овом случају отплатни план није ни потребан, с обзиром да се кредит (и главница и камата) враћа одједном у цјелости и тиме се окончава уговорни однос. Овакав начин отплате се ријетко уговара и то углавном само код краткорочних кредита, а у теорији носи назив неотплатни кредит.² У новије вријеме се одомаћио и израз „отплата метак“ (*bullet repayment*), који се користи у англосаксонској литератури.³

Могуће је и раздвајање плаћања главнице и камата, тако што ће се камате плаћати кроз цијели период трајања кредита, а главница тек на крају. Слично овоме је и уређивање неједнаких рата кредита тако што се у почетку плаћају мањи износи, а тек на крају отплатног периода се плаћа највећи дио дуга (нпр. 30%). И овакав начин отплате има за назив сленг англосаксонског поријекла – тзв. „балон отплата“ (*balloon repayment*).⁴ Циљ овог начина уређивања отплате је излажење у сусрет кориснику кредита, поготово уколико је кредитом финансирана нека инвестиција, те се претпоставља да ће она и доносити веће приходе кориснику крајем отплатног периода, из којих ће се лакше отплаћивати кредит. И саме рате кредита не морају бити распоређене у равномјерним временским интервалима, већ је могуће подешавање и одређених „вакуума“ у отплати, у складу са интересима корисника и омогућавања лакше и безболније отплате кредита.

Рате кредита носе назив ануитети.⁵ И поред свог етимолошког поријекла не мора се радити о ратама кредита које доспијевају на

1 Слично и Војин Бјелица, *Банкарство*, Нови Сад, 1995, стр. 214.

2 Види: Асим Страњак, *Теорија иоипрошачкој кредити*, Загреб, 1971, стр. 20.

3 Види: Е. Р. Ellinger, Eva Lomnicka, *Modern Banking Law*, Oxford, 2002, стр. 654. Ипак, постоји и нешто другачије тумачење наведеног појма према коме се само главница враћа одједном, по доспјелости, а камата у редовним интервалима – нпр., полугодишње, годишње, и сл. Види: Iftekhar Hasan, Cristiano Zazzara, „Pricing risky bank loans in the new Basel 2 environment“, *Journal of Banking Regulation*, Apr-Jul. 2006, Vol. 7, Issue 3/4, стр. 264.

4 Види: Edmund Kwaw, *The Law and Practice of Offshore Banking and Finance*, Westport, 1996, стр. 120.

5 Лат. *annus* – година.

годишњем нивоу, већ је могуће уговарање и других временских интервала.⁶ Ануитети не морају бити ни једнаког износа, већ могу и да се разликују тако што се каматна стопа смањује а износ главнице код сваке рате остаје исти. Код једнаких износа ануитета, пак, главница се повећава а камата смањује и тако се одржава исти износ.

Могуће је, коначно, и да период отплате не почиње са моментом коришћења кредита, већ по протеклу извјесног периода. Овакви кредити се називају кредитима са мировањем отплате (који такође имају свој назив англосаксонског поријекла – „период милости“)⁷ и обично се овај начин отплате уговара код дугорочних инвестиционих кредита. Тако се, нпр., може уговорити да ће обавеза на отплату кредита почети тек кад фабрика, која ће се изградити из одобрених средстава, почне са производњом.⁸ На тај начин се кориснику такође олакшава отплата, а за вријеме мировања тече камата на цијели износ одобрених средстава, која се назива интеркаларном. Обрачун интеркаларне камате престаје моментом почетка враћања кредита у складу са отплатним планом (нпр. почетком отплате ануитета по истеку периода мировања). Сама интеркаларна камата се може плаћати одвојено у току коришћења кредита (нпр. полугодишње) или се може обрачунати и приписати главном дугу, те касније враћати кроз ануитете или одједном, по истеку коришћења кредита.⁹

Поједине врсте кредита садрже и одређене специфичности у погледу начина израчунавања каматне стопе и њене презентације кориснику, као и у погледу враћања позајмљеног износа. Нпр., код контокорентних кредита се обрачун камате врши приликом сваког салдирања, без обзира у којим интервалима се то чини (по правилу, најмање једном годишње, а могу и дневно),¹⁰ а приписује се у предвиђеним интервалима (нпр. мјесечно). Могуће је одобравање и бескаматних минуса по рачуну у краћим интервалима (нпр. 30 или 45 дана), у којима се дуг мора

6 У њемачком Грађанском Законику (у даљем тексту: BGB; *Bürgerliches Gesetzbuch* 1896, у верзији од 2.1.2002. год., *Bundesgesetzblatt*, I p. 42, 2909; 2003 I p. 738, са амандманима од 19.2.2007, *Bundesgesetzblatt*, I p. 738, и 4.12.2008, *Bundesgesetzblatt*, I 2586, те 28.9.2009, *Bundesgesetzblatt*, I p. 316. Превод на енглески: Langenscheidt Translation Service, доступно на адреси: www.gesetze-im-internet.de/english_bgb/index.html, 2011 juris GmbH Saarbrücken) је, прије брисања, у пар. 608 управо била предвиђена претпоставка да камате на зајам, ако шта друго није предвиђено уговором, доспијевају по истеку сваке године. Види: Klaus Hopt, Peter Mülbert, *Kreditrecht (Bankkredit und Darlehen im deutschen Recht)*, Berlin, 1989, књига II, стр. 216.

7 Односно, *grace period*, који обично траје од једне до пет година.

8 Ивица Јанковец, *Привредно право*, Београд, 1999, стр. 612.

9 Видјети Милан Голијанин, *Банкарство Југославије*, Београд, 1983, стр. 291.

10 Видјети Arwed Koch, *Kredit im Recht*, Jena, 1925, стр. 30.

измирити јер се у супротном камата обрачунава на цјелокупни период задужења.¹¹

Код ове врсте кредита није потребно израђивати ни отплатни план (као и код свих оквирних кредита), с обзиром да се такви кредити враћају из прилива који пристигну на клијентов рачун.¹² Стога се овдје поставља и питање права кредитора да захтијева плаћање у било које вријеме, независно од клијентовог интереса. Могло би се закључити да клијент, уколико жели да се осигура од оваквих неугодности, треба да уговори искључење наведеног права кредитора. Дакле, кредитор би се морао експлицитно или имплицитно одрећи од коришћења овог права. Овакав закључак потврђује и англосаксонска судска пракса, гдје је у једном случају одбијен став одбране да се банка одрекла наведеног права, јер то није учинила изричито нити прећутно, а околности случаја, које су се састојале у томе да је клијентово пословање било у силазној путањи, су указивале на оправданост захтјева да се врати позајмљени износ прије него што то буде немогуће. На крају је истакнуто да би захтјев одбране био уважен да банка није изричито задржала своје право да захтијева враћање кредита у било које доба.¹³ Уосталом, из наведених специфичности произлази и чињеница да су контокорентни кредити обично јефтинији за кориснике од других врста кредита.¹⁴

Супротно контокорентним кредитима, код оквирних кредитних линија код који се не могу унапријед утврдити датуми повлачења средстава, свако такво повлачење се сматра посебним кредитом за који се израђује отплатни план са исказаном ефективном каматном стопом (у даљем тексту: ЕКС).¹⁵

2. Мјесто отплате кредита

У погледу мјеста гдје се може вршити отплата кредита не би требало бити много дилема кад су у питању кредитни односи у националним оквирима. То је, у складу са општим правилима облигационог права, мјесто сједишта повјериоца новчане престације. Као такво се, у конкуренцији обостраних новчаних престација узима сједиште оне

11 Видјети Татјана Јованић, *Пошрошачки кредити*, Београд, 2004, стр. 155.

12 Видјети Т. Ш. Упутства за примјену Одлуке о јединственом начину обрачуна и исказивања ефективне каматне стопе на кредите и депозите, Агенција за банкарство Р. Српске, 15.2.2012. год.

13 Случај *Williams & Glyn's Bank v. Barnes*, (1981) Com. LR 205. Преузето од Е. Р. Ellinger, Е. Lomnicka, *нав. djelo*, стр. 641–642.

14 *Ibid*, стр. 636. Иако аутори на другом мјесту указују да и ово правило не мора да се спроводи потпуно досљедно у пракси. Види: стр. 11–12.

15 Т. Ш наведеног Упутства.

стране која се професионално бави дјелатношћу одобравања кредита, тј. банке или друге овлашћене финансијске организације. Осим тога, обавеза кредитора код неких врста кредита, попут робних, не мора уопште бити новчаног карактера. Обично се сједиште кредитора уноси и у садржај уговора о кредиту као мјесто закључења уговора. Плаћање се, међутим, може обављати и преко филијала банке, која може бити разграната и у интернационалним оквирима, као и код било које друге организације овлашћене за платни промет, које у том случају средства морају пребацити на рачун кредитора и могу се позивати на одговорност у случају доцње.

У случају међународних кредита, одређивање мјеста плаћања је од много већег значаја, с обзиром да се трансакција може обављати и у иностранству, а даваоци кредита могу имати зависна друштва у више држава. Обично се уговара да ће мјесто плаћања бити у сједишту банке у земљи валуте у којој је уговорена отплата. На тај начин се избјегавају ризици конверзије валуте, евентуалне блокаде плаћања и омогућава примјена права валуте плаћања, с обзиром да се оно одређује као мјеродавно право. На овај начин се избјегавају и проблеми временских разлика који могу изазвати дилеме око тога да ли је плаћање извршено на вријеме. Наиме, и вријеме и метод плаћања се одређују према праву валуте плаћања. Према наведеном праву се одређују и евентуални порези.¹⁶

3. Вријеме отплате кредита

И вријеме, као и мјесто плаћања кредита, треба бити одређено самим уговором о кредиту и мало је вјероватно да банка, као професионална организација за обављање ових послова, пропусти то учинити. Вријеме плаћања се тачно прецизира отплатним планом и то може да се уреди тачним одређивањем датума када поједине рате кредита доспијевају за наплату или пак одређивањем периода (нпр. мјесец дана, и сл.), рачунајући од момента закључења уговора о кредиту или од момента пуштања кредита у течај.

Уколико би се, пак, догодила више теоретска могућност него практична реалност да банка не одреди вријеме доспјелости кредита за наплату, могло би се примјенити опште правило дужничко-повјерилачких односа да је дужник у обавези враћања позајмљеног износа по позиву повјериоца у разумном року.¹⁷ Тешко је вјероватно да је овакав ис-

16 Видјети Philip R. Wood, *International loans, bonds and securities regulation*, London, 1995, стр. 25-27.

17 Према чл. 314 Закона о облигационим односима (*Сл. лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89 и *Сл. гласник Р. Српске*, бр. 17/93 и 3/96), ако рок није одређен, а

ход могућ у пракси, поготово из разлога што је вријеме испуњења битан састојак уговора о кредиту и по самом закону.¹⁸ Уколико се кредит враћа одједном, тада није потребно сачињавање отплатног плана, већ само одређивање датума доспјелости новчане обавезе дужника.

Прецизирање времена доспјелости има велики значај приликом испитивања да ли је дошло до доцње и тиме проузрокована обавеза плаћања затезних камата или активирано право кредитора на раскид уговора и захтијевање враћања и недоспјелих износа, затим и одређивања да ли је до плаћања дошло прије или послје давања налога за замрзавање плаћања или момента отварања стечајног поступка над дужником, што може имати утицаја на судбину извршене уплате.¹⁹

За одређивање тачног момента кад се сматра да је плаћање извршено може се прихватити опште правило о моменту испуњења новчаних обавеза из чл. 318 Закона о облигационим односима (у даљем тексту: ЗОО).²⁰ Према томе, најмање дилема производи ситуација када клијент врши директну уплату на кредитну партију отворену у банци кредитору за сврху отплате кредита. На овом рачуну се врши књижење свих уплата, како благовремених, тако и оних извршених прије или послје доспјелости. Примљени износи ануитета се распоређују на одговарајуће дијелове главнице и камата и зарачунавају се евентуалне затезне камате, те врше и посебна књижења.²¹

Дужник, међутим, не мора вршити директну уплату кредитору, већ може то учинити и преко банке код које има отворен рачун или

сврха посла, природа обавезе и остале околности не захтијевају извјестан рок за испуњење, повјерилац може захтијевати одмах испуњење обавезе, а дужник са своје стране може тражити од повјериоца да одмах прими испуњење. Ова одредба је задржана и у Преднацрту Грађанског законика Србије упућеном на јавну расправу (чл. 297 Преднацрта). Садржај Преднацрта Грађанског законика (у даљем тексту: ГЗ) доступан је на адреси: http://www.kopaonikschool.org/gradjanski_zakonik.html, 31.1.2015. год. Међутим, у алтернативној верзији чл. 1409 Преднацрта (који је у основној верзији идентичан члану 1065 ЗОО-а) се предвиђа конкретно рјешење за уговор о кредиту према којем разумни рок износи најмање три мјесеца (ово је, у ствари, и отказни рок).

18 Види: ЗОО, чл. 1066. Ово рјешење је задржано и у Преднацрту ГЗ-а, па чак и још детаљније разрађено, поготово у алтернативној верзији чл. 1409а ст. 2, у којој се изричито захтијева да уговором о кредиту буду уређени и „метод код отплате у ратама, висина рате и њено доспеће“. Наведеном одредбом се захтијева и додатно одређење висине каматне стопе за случај доцње корисника кредита.

19 Више о значају времена плаћања: Р. Wood, *нав. гјело*, стр. 27.

20 Ово рјешење је садржано и у чл. 301 Преднацрта ГЗ-а, с тим да је изостало регулисање плаћања преко поште. Такође, када је у питању плаћање путем чека, у ст. 2 наведеног члана је извршено додатно прецизирање да се моментом исплате сматра „дан кад је дужникова банка задужила рачун издаваоца, а банка од повјериоца примила уплату“.

21 Види: Радомир Стевановић, *Банке и банкарско йословање*, Београд, 1976, стр. 95.

чак и преко неке друге финансијске организације овлашћене за послове платног промета. Тад ће се сматрати да је плаћање извршено оног момента кад тој банци или организацији стигне новчана дознака у корист кредитора или вирман банци или финансијској организацији да одобри кредитору износ означен у налогу.²² Било би неправично захтијевати да уплата стигне на кредитни рачун прије доспјелости, јер би то значило да корисник кредита мора водити рачуна о времену које је потребно да уплаћени износ путем платног промета стигне на рачун кредитора, а био би оштећен и за тај период у којем би му се зарачунавала камата иако није у могућности да користи позајмљена средства.²³ Ово правило се, наравно, примјењује уколико уговорне стране не уговоре другачији начин плаћања.

Од уговореног времена отплате се, под одређеним условима може одступити на штету корисника кредита, када кредитор може имати право на захтијевање враћања кредита прије доспјелости. Ово право се може користити само ако је изричито уговорено, као нпр. у случају дугорочних кредита са фиксном каматном стопом гдје кредитор може резервисати за себе право да послѣје извјесног периода (нпр., пет година) захтијева враћање кредита и преговарање о условима новог кредита.²⁴ Друга могућност постоји у случају поступања корисника противно одредбама уговора, као нпр. недостављања средстава обезбјеђења. Коначно, овакав исход је могућ и у случају наступања одређених околности које неминовно воде гашењу уговорног односа, као што је отварање стечајног поступка над имовином корисника кредита.²⁵ Кредитор наведено право може уговорити и за случај наступања одређених околности које не зависе од воље и поступака ниједне од уговорних страна, као нпр. у случају измјена легислативе и установљења забране таквих плаћања (мораторијума плаћања) – тзв. клаузула нелегалности. Ова клаузула је посебно значајна код међународних кредита како би се банка заштитила од губитака. Наиме, може доћи до накнадног стварања тзв. „шепајућих уговора“ тако што ће, нпр., по јурисдикцији сједишта даваоца кредита бити забрањено извршење уговора (примјера ради, мораторијум на трансакције, наредба о блокирању или замрзавању рачуна, и сл.), док би по праву мјеродавном за уговор, исти и даље могао да

22 Види: ЗОО, чл. 318 ст. 1. У чл. 301 ст. 1 Преднацрта ГЗ-а изостало је регулисање плаћања путем вирмана дужникове банке.

23 Тако и Илија Брковић, *Крайкорочно кредитирање и финансирање обртних средстава*, Загреб, 1959, стр. 146.

24 Види: Здравко Глушица, *Франшизинг*, Нови Сад, 1991, стр. 94.

25 Слично објашњење даје и Слободан Перовић, *Облигационо право I*, Београд, 1986, на стр. 650, у случају уговора о зајму.

се реализује. У овим случајевима кредитор има право да откаже уговор и тражи враћање позајмљеног износа од стране корисника кредита.²⁶

III Посљедице доцње корисника кредита

Питање доцње корисника кредита у вези са извршавањем основне уговорне обавезе, а то је његова отплата, је логичан наставак расправе о проблему времена плаћања кредита, поготово што може завршити испуњењем обавезе прије доспјелости, те не представља питање чија се анализа врши само у контексту права кредитора на раскид уговорног односа. Начелно, новчана обавеза се не гаси аутоматски наступањем доцње. У вези са овим потребно је испитати какве посљедице оставља извршење уговорне обавезе по истеку доспјелости, односно у чему је разлика у односу на благовремено плаћање.

1. Испуњење обавезе након доспјелости

Несумњиво је да продужавање рока плаћања изазива и повећање трошкова за корисника кредита, али се ова посљедица може манифестовати на различите начине. Једна од могућности се јавља већ приликом самог закључења уговора о кредиту, а то је уговарање опције продужетка рока плаћања, за шта се кредитору плаћа и посебна накнада (тзв. *extension fee*).²⁷ Свакако да је непожељно већ у самом старту прогнозирати такву могућност, али постоје компликовани и комплексни пројекти у чијој реализацији постоји већа вјероватноћа да може доћи до застоја, па је пожељно укалкулисати и додатно вријеме за враћање кредита и на тај начин избјећи ситуацију да се корисник кредита нађе у доцњи.

Ипак, у одређеним случајевима може доћи до немогућности отплате и због разлога који нису кривица дужника или бар не представљају посљедицу његове искључиве одговорности,²⁸ па и кредитор у таквим случајевима излази у сусрет допуштајући продужење рока отплате. Понекад се кредитор одлучује за такав чин и независно од разлога који су довели до доцње сматрајући да ће кредит ипак бити исплаћен у додат-

26 P. Wood, *нав. гјело*, стр. 57–58.

27 Видјети Ira W. Nachem, *The complete guide to financing real estate developments*, New York, 2007, стр. 455.

28 Управо из наведених разлога, у Преднацрту ГЗ-а се сасвим оправдано предлаже додавање новог ст. 3 у чл. 309 (који је идентичан члану 324 ЗОО-а), према којем „дужник не долази у доцњу ако докаже да је задоцнио са испуњењем услед више силе или неких других околности за које он не одговара“. Али ако до дјелимичне или потпуне немогућности испуњења обавезе дође услед више силе која је наступила тек након што је дужник већ пао у доцњу, тада ће он одговарати за штетне посљедице задоцњења (видјети и чл. 310 ст. 2 наведеног Преднацрта).

ном року, а желећи да на тај начин задржи и добре пословне односе са клијентом. Поред тога, кредитор и у овим случајевима често остварује додатну накнаду, која се нпр. састоји у повећању каматне стопе за додатни период који је остављен за испуњење дуга.²⁹

Поједини аутори сматрају да се у овим случајевима може говорити о новацији уговора о кредиту, међутим, не бисмо могли прихватити такво становиште с обзиром да разлика између старе и нове облигације мора бити у предмету и основу, што није случај са продужењем рока за отплату.³⁰ У сваком случају, продужење рока за отплату мора бити уговорено писменим путем, као и сам уговор о кредиту, јер се практично ради о измјенама уговора, и то мора бити потврђено од овлашћених лица. У случају банке као даваоца кредита о томе би морао да одлучи кредитни одбор који је одлучивао и о одобравању кредита. Дакле, исти орган треба да да престанак, а не неко други, па чак ни директор.³¹

У случајевима доцње са отплатом кредита повјериоци често активирају и претходно резервисана права из тзв. рестриктивних клаузула.³² На овај начин се они мијешају у само пословање дужника и слободно се може рећи да стичу статус „директора из сјенке“, те практично постају доминантнији од регистрованих власника задуженог привредног друштва.³³ То се може спроводити кроз низ различитих мјера, као

29 Тако је било у некадашњој регулативи – Наредби о затезним каматама, коју је до- нио Државни секретаријат за послове финансија (Сл. листи ФНРЈ, бр. 5/57, 11/58, 19/58), према којој ако је банка из оправданих разлога одобрила дужнику одлагање плаћања доспјелог дуга, може умјесто затезне камате зарачунати и наплатити по- вишено редовну камату по стопи која не може бити већа од првобитно уговорене редовне каматне стопе увећане за 2%. Видјети И. Брковић, *нав. дјело*, стр. 148.

30 Наведени став заступа и Мирољуб Савић, *Правни облици кредитирања у међународним односима*, необјављена докторска дисертација, Београд, 1977, стр. 182–183.

31 Овакво становиште је заузето и у пресуди Врховног привредног суда, Сл. 1969/70 од 1.3.1971. год. Види: Младен Косовац (ур.), *Облигациони уговори кроз судску прак- су*, Београд, 1978, стр. 175–176.

32 И у Преднацрту ГЗ-а се чланом 1411 уводи појам „рестриктивних клаузула“, и то у ужем смислу. Наиме, под наведеним клаузулама се сматрају клаузуле које ограничавају располагање средствима дужника, додатно задуживање и друге ис- плате (ст. 2 наведеног члана). С друге стране, у оквиру истог наслова се у ст. 1 говори о сасвим другом праву кредитора да у случају доцње корисника кредита, као и у случају отказа даваоца кредита, има право у складу са уговором о кредиту да потраживање по основу датог кредита наплати из свих средстава које корисник кредита има на депозитима код банке као кредитора, као и из других потраживања корисника кредита према банци кредитору. Овдје се, у ствари, и не ради о рестрик- тивним клаузулама, већ о институту пребијања међусобних потраживања.

33 Тиме наведене уговорне одредбе попримају и статусни карактер. За више, видјети Зоран Васиљевић, „Статусни карактер рестриктивних клаузула из уговора о кре- диту“, *Правна ријеч*, бр. 36/2013, стр. 523–533.

што су условљавање избора одређених чланова управе, захтијевање доношења одређених одлука (нпр., о отпуштању радника), забрани доношења одлука (нпр., о набавци нове опреме или о реорганизацији) или захтијевањем добијања претходне сагласности на одређене одлуке (нпр., на сва располагања имовином велике вриједности). Остваривање права оваквог карактера мора да исходи и одговорношћу за проузроковање евентуалних штетних посљедица, како самом кориснику кредита, тако и погођеним трећим лицима, аналогно положају лица која у складу са правилима компанијског права имају одговорност за управљање привредним друштвима. С друге стране, у циљу спречавања пропуста дужника и заштите његових имовинских права према трећим лицима, кредитори би могли у случају падања у доцњу вршити његова имовинска права (у име и за рачун дужника) према трећим лицима која он не врши на штету повјерилаца, изузев оних која су искључиво везана за дужникову личност. Друга страна у наведеним случајевима би могла кредитору истаћи све приговоре и друга средства одбране која има и према дужнику (односно свом повјериоцу). Ако кредитор успије овим путем остварити неко дужничково имовинско право, онда би могао стећи и право наплате из вриједности тог права.³⁴

Коначно, банка може у случају доцње дужника искористити и право на зарачунавање затезне каматне стопе у складу са Законом о висини стопе затезне камате.³⁵ Ово право се може остварити уколико није унапријед предвиђено плаћање већ споменуте накнаде за доцњу. Ово право банка може остваривати независно од коришћења права на раскид уговора. Банке зарачунавају наведену стопу почев од дана доспјелости дуга, па до дана извршеног плаћања, иако у упоредноправној теорији, као и нашој, постоји став да се ова камата треба зарачунавати од датума достављања позива на плаћање или обраћање суду.³⁶ У САД, пак, у појединим државама, стопа затезне камате не зависи само од коришћења математичких метода, већ се разликује зависно од фазе у којој се налази поступак извршења над средствима обезбјеђења. Обично се узима виша стопа све до доношења пресуде о извршењу и продаји, након чега се

34 И то првенствене наплате, према рјешењу чл. 259 Преднацрта ГЗ-а.

35 *Сл. гласник Р. Српске*, бр. 19/01, 52/06 и 103/08. Преднацртом ГЗ-а Србије се такође у чл. 256 ст. 2 предвиђа да се стопа затезне камате утврђује посебним прописима, али се даје и напомена да је у претходној стручној расправи сугерисано да се стопа затезне камате регулише управо овим Законом, као што је учињено и у Хрватској.

36 Види: Alan et Marie Claire Pielievre, *Droit du credit*, Paris, 1985, стр. 22; Дарко Терек, „Сличности и разлике уговора о зајму и уговора о кредиту“, *Рачуноводство и финансије*, Загреб, бр. 4/1998, стр. 86. Овај аутор истиче да се затезне камате називају и процесним управо из разлога што теку од подношења захтјева суду.

каматна стопа враћа на законом прописану у односној држави.³⁷ Дакле, постоје упоредноправно посматрано различити методи одређивања ове врсте каматне стопе, као и субјекти који имају утицаја на тај процес.

У нашем праву би морало да се уважи рјешење из чл. 279 ст. 2 ЗОО-а према коме „на износ неисплаћене камате може се захтијевати затезна камата само од дана када је суду поднесен захтјев за њену исплату“.³⁸ Такође, постојала је дилема и у вези могућности обрачуна затезне камате заједно са уговорном. Ова могућност је некад била допуштена и у нашој судској пракси.³⁹ Доношењем ЗОО-а, наведена дилема је разријешена у смислу да се може примјењивати једна или друга каматна стопа, али не и обе заједно. То произлази из рјешења да „ако је стопа уговорене камате виша од стопе затезне камате, она тече и послеје дужникове доцње“.⁴⁰

Могло би се закључити да је одређивање права на затезну камату императивног карактера, те га се ималац не би могао унапријед уговорно одрећи, а може га искористити независно од штете коју је претрпио и питања да ли ју је уопште претрпио услијед закашњења са отплатом дуга. Корисник кредита је дужан платити затезну камату независно од тога да ли је крив за закашњење.⁴¹ Уколико је, пак, кредитор претрпио

37 Видјети Alan Wolf, Bruce J. Bergman, „The 20 Greatest Loan Servicing MYTHS“, *Mortgage Banking*, Sep. 2005, Vol. 65, Issue 12, стр. 91. (т. 18).

38 Тако и чл. 258 ст. 2 Преднацрта ГЗ-а.

39 Видјети Пресуду Врховног привредног суда П 407/67 од 9.4.1968. год., у којој се ни не поставља дилема око могућности заједничког обрачуна редовне и затезне камате, већ се расправља о питању да ли ове двије стопе заједно могу да износе преко 12% и на крају закључује да могу, с обзиром да ниједним прописом то није забрањено. Видјети М. Косовац (ур.), *нав. гјело*, стр. 183–184.

40 Видјети ЗОО, чл. 277 ст. 2 (овакво рјешење је садржано и у чл. 256 ст. 3 Преднацрта ГЗ-а, али постоји и алтернативна верзија према којој би наведени став био брисан). Тако и Д. Терек, *нав. чланак*, стр. 86. Овај аутор се бави и питањем одређивања висине затезне камате на страну валуту, те закључује да уколико се конверзија врши у домаћу валуту, од момента конверзије се обрачун врши као и за кредите у домаћој валути, док у случају кредита искључиво у иностраној валути или за период до момента конверзије у домаћу валуту треба прихватити рјешење судске праксе о примјени рјешења из чл. 399 ст. 1 ЗОО-а према коме повјерилац има право на затезне камате по стопи коју банка у мјесту испуњења плаћа на девизне штедне улоге по виђењу. Аутор се позива на пресуде Врховног суда Хрватске: Рев-2514/89 од 9.10.1990. и Рев-37/87 од 3.6.1987. Види стр. 89 наведеног чланка. Рјешење из чл. 399 ЗОО-а је садржано и у чл. 364 Преднацрта ГЗ-а, с тим да је у ст. 3 прецизирано да се ради о уобичајеној (просјечној) каматној стопи која се у мјесту испуњења плаћа на штедне улоге по виђењу. Међутим, предвиђен је и алтернативни чл. 364 који би донио сасвим ново рјешење, према коме, „ако је каматна стопа уговорена а није одређена њена висина, важи стопа законске затезне камате, ако за поједине обавезе није друкчије прописано“.

41 Видјети Иван Буклаш, „Уговор о зајму“, *Привредно-правни йриручник*, Београд, бр. 10/80, стр. 22.

већу штету од износа који му се надокнађује путем затезне камате, мора да је докаже. Притом, има право како на накнаду стварне штете, тако и изгубљене добити.

2. Раскид уговора о кредиту

Иако по посљедицама не би требало бити разлике између коришћења права на раскид и права на отказ уговора, ипак је могуће и потребно извршити и њихово разграничење. Наиме, отказ трајног дуговинског односа, какав је уговор о кредиту, је законски предвиђен начелно само за случајеве када вријеме трајања тог односа није одређено.⁴² Ово не би ни теоријски требало бити могуће код уговора о кредиту, с обзиром да су услови враћања и законски наведени као битан елемент уговора, а поготово практично с обзиром да даваоци кредита строго воде рачуна о роковима у којима корисник кредита треба да им измири своје обавезе и то унапријед предвиђају у самом садржају уговора. Такође, посебно сачињавају и план отплате који достављају кориснику. Из ових разлога би терминолошки исправније било служити се изразом „раскид“, него „отказ“ уговора о кредиту. И поред тога, наш ЗОО, а и банке у пракси, се служе другим наведеним термином.⁴³ У прилог ставу да је исправније коришћење термина „раскид“ говори и рјешење самог законодавца на другом мјесту, када се ради о раскиду уговора о зајму, и то из истог разлога као и у случају уговора о кредиту, тј. ненамјенског коришћења.⁴⁴ Ово је још један аргумент у прилог коришћења термина „раскид“, с обзиром да се право на отказ користи превасходно у неконфликтним односима када нема повреде уговорних обавеза, што није случај како у наведеном примјеру, тако и код доцње корисника са отплатом кредита. Стога ћемо се и ми определијелити за термин „раскид“ уговора о кредиту.

У нашој регулативи, као уосталом ни било гдје у упоредном праву, се не наводе сви могући разлози за раскид уговора о кредиту, нити

42 Види: ЗОО, чл. 358 ст. 1. Овакво рјешење је садржано и у чл. 349 Преднацрта ГЗ-а.

43 Види: ЗОО, чл. 1067. Термин „отказ“ је задржан и у Преднацрту ГЗ-а. Видјети чл. 1410, који садржи и додатни ст. 3 у односу на чл. 1067 ЗОО-а, према коме, „у случају отказа кредита све преостале рате сматрају се доспелим даном отказа“. Такође, и у алтернативној варијанти чл. 1410 се говори о праву банке на отказ уговора прије истека уговореног рока. Дакле, према садашњем стању, ни ГЗ неће извршити корекцију постојеће нелогичности из ЗОО-а.

44 Види: ЗОО, чл. 566. Такође, и чл. 581 Преднацрта ГЗ-а, али постоји и алтернативно рјешење, према којем „ако је уговором одређена сврха у коју зајмопримац може употребити позајмљени новац, па га он употреби у неку другу сврху, зајмодавац може захтевати да му се позајмљени новац одмах врати“. Дакле, не наводи се да ли уговорни однос престаје на основу отказа или раскида.

се то чини једнако уопштено. У посебним одредбама ЗОО-а, које се односе на уговор о кредиту, се као разлог наводе: а) коришћење кредита у супротности са његовом намјеном; б) инсолвентност корисника, чак и кад није утврђена судском одлуком; в) престанак корисника правног лица или смрт физичког лица, ако би давалац кредита дошао у битно неповољнији положај.⁴⁵ Овоме се могу додати још три основа која се односе на све уговорне односе: а) неиспуњење уговора, б) промијењене околности, в) немогућност испуњења.⁴⁶

Пожељно је зато да се и самим уговором о кредиту прецизирају основи и поступак раскида (нпр., остављање рока за отклањање повреда уговора или просто, отказног рока, односно предвиђање аутоматског раскида), како би се избјегле спорне ситуације.⁴⁷ У случају односа са елементом иностраности, од користи је и уношење клаузула о мјеродавном праву и надлежном суду за рјешавање евентуалних спорова и одређивање оправданости основа за раскид уговора.⁴⁸

Што се тиче прва три посебна разлога за раскид уговора о кредиту, закон није дефинисао сам поступак њихове реализације, те би се могла аналогно примијенити рјешења предвиђена за отказ уговора, с обзиром да се ЗОО ионако и служи наведеним термином, али то би се могло учинити и независно од тога. Дакле, с обзиром да овдје није ријеч о гашењу уговора на основу самог закона, уговорна страна која жели остварити право на раскид уговора, тј. давалац кредита, мора доставити изјаву сауговорачу, тј. кориснику кредита. Кредитор то може учинити у свако доба, само не у невријеме. Притом, законска претпоставка је да се кориснику кредита треба оставити и примјерен отказни рок, који се може прецизирати самим уговором. Обично се у банкарској пракси користи рок од 30 дана. Уговором би се, ипак, могло предвидјети и да до раскида може доћи аутоматски након обавјештавања, без остављања отказног рока.⁴⁹

У упоредном праву се могу наћи и другачија рјешења. Интересантно је било рјешење њемачког Грађанског законика прије извршене ревизије, које је разликовало редовни и ванредни отказ код уговора

45 Види: ЗОО, чл. 1067.

46 ЗОО, чл. 124–138. Упоредити са чл. 76–92 Преднацрта ГЗ-а.

47 У алтернативној верзији чл. 1409а ст. 2 Преднацрта ГЗ-а се као један од битних дијелова садржаја уговора о кредиту управо наводи и одређивање услова и поступка раскида уговора.

48 Више о наведеном проблему код међународних кредита види: Carsten-Thomas Ebenroth, Ulrich Parche, „Schiedsgerichtsklauseln in internationalen Konsortialkreditverträgen und Umschuldungsabkommen“, *Recht der internationalen Wirtschaft*, Heidelberg, бр. 5/1990, стр. 342–343.

49 Види: ЗОО, чл. 358 (а посебно ст. 5 наведеног члана).

о кредиту. Прва варијанта је садржавала и отказни рок, а друга врста се могла истицати из важних разлога и са тренутним дејством.⁵⁰ Такав разлог би било нпр., кашњење са отплатом кредита на основу кога кредитор нема више интереса за испуњењем уговора и стиче право на повраћај датог, уз накнаду штете.⁵¹ Други разлог би било ненамјенско коришћење кредита, када је намјена уговорена. Сада се кредитор на раскид уговора са тренутним дејством у њемачком праву може позивати на општу одредбу из пар. 314 *BGB*-а, која му даје то право уколико постоји убједљив разлог, а за дефиницију истог се користи недовољно прецизна формулација да треба да се ради о случају када, узимајући у обзир све околности одређеног случаја и цијенећи интересе обију страна, не може да се разумно очекује да страна која тражи раскид настави уговорни однос до договореног окончања или до истека отказног рока.⁵²

Да финансијска способност корисника кредита представља једнако важан разлог за опстанак кредитора у уговорном односу, говори директно указивање на инсолвентност као разлог за раскид кредитног односа како у нашем, тако и у њемачком праву. Штавише, инсолвентност не мора бити утврђена судском одлуком ни у једном од два наведена права, већ је довољно и само постојање опасности доласка до битног умањења финансијске способности дужника која може имати утицаја и на извршење обавеза из уговора о кредиту.⁵³ У њемачком праву ово представља и једини основ код уговора о кредиту за који се предвиђа могућност раскида уговора са тренутним дејством.⁵⁴

И у англосаксонском праву и пракси се предвиђа не само формално покретање стечајног поступка и њему сличних процедура, већ и сама опасност од инсолвентности дужника, као разлог за раскид уговора о кредиту. Тако се у текст уговора уносе и клаузуле о „материјално штетним промјенама“, које се односе на све промјене у имовини корисника које по мишљењу кредитора могу бити штетне по његову финансијску способност. Кредитори се кроз уговарање овакве клаузуле штите од свих могућих догађаја у пословању корисника које нису могли предвидјети, а који им могу дати повода за бригу.⁵⁵ Међутим, код примјене наве-

50 Види: Bernd Stauder, *Der bankgeschäftliche Kreditschließungsvertrag*, Bielefeld, 1968, стр. 157.

51 Видјети *ibid.*, стр. 126. Такође, К. Нопт, Р. Мүлберт, *нав. гјело*, II књига, стр. 193–196.

52 Ст. 1. наведеног параграфа *BGB*-а.

53 Упореди чл. 1067 ЗОО-а и пар. 490 ст. 1 *BGB*-а.

54 К. Нопт, Р. Мүлберт, *нав. гјело*, књига II, стр. 284, наводе ово као практично најважнији основ за раскид уговора о кредиту.

55 Види: Sue Wright, *International loan documentation*, Hampshire-New York, 2006, стр. 179. Такође, Р. Вуд, *нав. гјело*, стр. 50–51.

дене клаузуле се мора водити рачуна и о споменутом начелу забране злоупотребе права како не би, коришћењем њене непрецизности и субјективним тумачењем, кредитори неоправдано довели корисника кредита у безизлазну позицију. Поред клаузуле „материјално штетних промјена“, у англосаксонском праву се користи још једна клаузула под називом „*cross-default*“, која има за циљ да заштити кредитора од инсолвентности корисника и немогућности намирења потраживања. Наиме, овом клаузулом се дозвољава кредитору да раскине уговор и када корисник уредно отплаћује рате кредита, уколико он то не чини у односу према другом кредитору или уколико други кредитор покрене поступак извршења на имовини корисника кредита због неплаћања дуга, или макар стекне право да покрене такав поступак.⁵⁶

Примјери уношења наведених опасности као разлога за раскид уговора се могу наћи и у нашој банкарској пракси, али не груписани у облику наведених клаузула, већ појединачно, као нпр., „сазнање да се против корисника води извршни или други поступак који би утицао на његово извршавање уговорних обавеза“. Такође, могуће је и уношење уопштених израза који дају повода за разна тумачења, као и могућност за злоупотребе, попут слиједеће одредбе: „ако наступе околности због којих би даље извршавање обавеза за банку представљало значајно повећање ризика“. Наиме, сваки уговорни однос има одређену дозу ризика у погледу могућности неиспуњења или неуредног испуњења, а нарочито кредитни однос, те га банке као субјекти који се професионално баве овом дјелатношћу морају узети у обзир, па им се остварење права на раскид треба допуштати само у случајевима када заиста, по објективним мјерилима, постоји значајно повећање ризика неиспуњења обавезе, а не и у случају сваког ризичнијег догађаја у пословању њиховог клијента, а поготово с њим повезаних субјеката.

Према томе, разлог за раскид уговора о кредиту може бити не само дужничка доцња, већ и постојање основане сумње у могућност падања корисника кредита у дужничку доцњу. С обзиром на то, постоји и опште рјешење о могућности раскида било ког уговорног односа, па тако и кредитног, због неиспуњења уговорне обавезе.⁵⁷ Према наведеном рјешењу, када једна страна не испуни своју обавезу, друга страна може, уколико није шта друго одређено, захтијевати испуњење обавеза или под законским условима раскинути уговор простом изјавом ако раскид уговора не наступа по самом закону, а у сваком случају има право на накнаду штете.⁵⁸ Под ову одредбу се може, дакле, подвести

56 Видјети Р. Wood, *нав. дјело*, стр. 48; S. Wright, *нав. дјело*, стр. 171.

57 Видјети ЗОО, чл. 124-132.

58 ЗОО, чл. 124. Такође, чл. 76 Преднацрта ГЗ-а.

свако неиспуњење уговорне обавезе, а поготово оне основне из уговора о кредиту, а то је отплата кредита, тј. главнице и камата.

Доцња са отплатом кредита, дакле, представља основ за раскид уговорног односа, што је сасвим разумљиво рјешење, с обзиром да се ради о основној обавези корисника кредита чије је уредно испуњење и главни мотив закључења уговора од стране кредитора. Штавише, с обзиром да је рок испуњења ове обавезе битан састојак уговора о кредиту,⁵⁹ могло би се примијенити и законско рјешење да се у случају њеног неиспуњења о року, уговор раскида по самом закону.⁶⁰ Давалац кредита, ипак, може одржати уговор на снази захтијевањем испуњења обавезе, те уколико је корисник не испуни ни у накнадно остављеном року, може тражити раскид уговора.

У пракси се и сами даваоци кредита користе могућношћу остављања накнадног рока корисницима кредита у коме, уколико дође до измирења дуга, уговор и даље остаје на снази, с тим да задржавају право на затезне камате које зарачунавају дужницима за вријеме доцње.⁶¹ Ипак, с обзиром да закон предвиђа изјашњавање повјериоца о остављању накнадног рока у случајевима фиксних уговора код којих је предвиђено да раскид наступа по самом закону, интересантно би било рјешавање случајева кад дужник у доцњи ипак измири обавезу прије него што је кредитор покренуо судски поступак намирења, у случајевима кад самим уговорима о кредиту није предвиђено остављање отказног рока. Тумачењем законског рјешења морало би се даваоцу признати право на раскид и поред накнадног измирења дуга.⁶²

59 Ипак, у алтернативној варијанти чл. 1409 (који је у основној верзији идентичан члану 1065 ЗОО-а) се у ст. 2 оставља могућност закључења уговора о кредиту и без одређивања рока враћања, па се за такве ситуације предвиђа и обавеза поштовања отказног рока од најмање три мјесеца прије раскида уговора. Дакле, тек протеком наведеног рока дужник пада у доцњу са отплатом кредита.

60 Види: ЗОО, чл. 125 ст. 1. Ради се о тзв. аутоматском раскиду (видјети и чл. 77 ст. 1 Преднацрта ГЗ-а). Ипак, и сам кредитор ово може посебно нагласити у уговору тзв. касаторном клаузулом. Види: И. Букљаш, *нав. чланак*, стр. 23. Преднацрт ГЗ-а у одјељку који се односи на вријеме испуњења обавезе уводи два нова члана у односу на садржај из ЗОО-а (чл. 302 и 303). Тако чл. 303 ст. 1 садржи и једну допуну у односу на претходно наведени став о праву кредитора на аутоматски раскид уговора, предвиђајући следеће: „Кад је уговорено да ће дужник изгубити рокове ако задоцни са испуњењем неке обавезе, губитак рокова не наступа ако је дужник задоцнио са испуњењем незнатног дела обавезе, изузев кад је другачије уговорено.“ Такође, у ст. 2 наведеног члана се уводи претпоставка да се повјерилац одрекао права из ст. 1 ако прими задоцњело испуњење без резерве.

61 О оваквом исходу смо писали у оквиру претходног поднаслова.

62 Некадашња судска пракса је заузимала супротан став и предвиђала да је примањем испуњења давалац кредита прихватио одржавање уговора на снази и изгубио право на раскид уговора. Видјети Пресуду Врховног привредног суда П 476/67 од

Друго је, међутим, питање какав интерес може имати кредитор да не одржи уговор на снази и раскине га, с обзиром да у том случају губи могућност захтијевања преосталих камата до тренутка кад је уговор уредним испуњавањем обавеза требао бити угашен. Теоретски посматрано, такви случајеви би се могли појавити уколико би дошло до наглог скока каматних стопа на тржишту, а да кредитор није предвидио могућност њиховог мијењања у односу са тренутним корисником (уговорена фиксна каматна стопа), па оцјењује да може више да добије раскидом постојећег и закључењем новог уговора (уколико постоји довољно велика потражња за средствима на тржишту новца). Такође, за разлику од чисто финансијских кредита, интерес би могао постојати посебно у случају робних кредита кад продавац у својству кредитора нема више интереса за накнадну испоруку робе кориснику.⁶³

Што се тиче само права на накнаду штете, код чисто новчаних кредита затезна камата је, по правилу, довољне висине да се надокнади и евентуална штета коју давалац кредита, иначе, не мора доказивати. Само уколико је стварна штета већа од износа који добија на основу обрачунате затезне камате, кредитор може да добије накнаду, уколико је докаже, и то само у односу на корисника кредита који је одговоран за доцњу, а то је обично случај, осим ако је нпр. наступила правна немогућност плаћања (примјера ради, мораторијум плаћања уведен од стране власти државе корисника кредита). Остали случајеви би требали улазити у пословни ризик корисника на који он мора рачунати (нпр., кад његов дужник задоцни са плаћањем, па корисник кредита не дође до потребних средстава за отплату ануитета).⁶⁴ Стога, уколико штета није већа од износа затезне камате, питање раскида уговора је ирелевантно за кредитора, с обзиром да може чак и више да добије ако уговор задржи на снази, а право на затезну камату и даље може да остварује због доцње корисника.

Имајући у виду чињеницу да се овдје ради о повреди уговора неиспуњењем обавезе чији је рок фиксно одређен, не би требало бити спорно ни питање дужине доцње.⁶⁵ Ипак, с обзиром на успостављену

22.11.1967. год. (М. Косовац, *нав. гјело*, стр. 185-186). Међутим, у вријеме доношења овакве пресуде ЗОО још није био донесен.

63 Види: И. Јанковец, *нав. гјело*, стр. 325.

64 Више: *ibid.*, стр. 323-324.

65 Такав је уосталом став и свих значајнијих грађанских законика упоредног права, који предвиђају да стављање у доцњу није ни потребно, односно да дужник долази у доцњу без опомене. Видјети рјешења пар. 285 њемачког *BGB*-а, односно француске судске праксе, уз чл. 1139 *Code Civile*-а (француског Грађанског законика од 1804. год.), које анализира и Александар Голдштајн, *Привредно уговорно право*, Загреб, 1967, стр. 354. Овај аутор даје преглед и других упоредноправних рјешења.

праксу да банка оставља, по правилу, одређени рок за испуњење обавезе, може се поставити и питање дужине доцње, када банка може раскинути уговор о кредиту.⁶⁶ То би у овом случају требало да буде вријеме за испуњење обавезе накнадно остављено од стране даваоца кредита. Судска пракса, међутим, познаје и другачија рјешења. Једно од таквих је признавање права на раскид ако корисник не отплати двије доспјеле рате, уколико давалац кредита тако уговори.⁶⁷ На кредитни однос се, пак, не би могло примијенити законско рјешење о праву дужника да одржи уговор на снази ако да одговарајуће обезбјеђење, што је допуштено код уговора са узастопним обавезама,⁶⁸ с обзиром да је рок испуњења битан састојак уговора и кредитор није дужан остављати накнадни рок за испуњење.⁶⁹

Уколико кредитор ипак остави дужнику накнадни рок за испуњење обавезе, он би у том периоду могао примати и дјелимичне исплате без посљедица по коришћење права на раскид уговора ако по протеклу

66 Код потрошачких кредита, у циљу заштите потрошача као економски слабије стране, управо преовлађује схватање да, и поред фиксног рока за испуњење обавезе, до раскида уговора не долази по самом закону, већ тек на основу изјаве продавца (кредитора). Види: Т. Јованић, *нав. гјело*, стр. 256.

67 *Ibid.*, стр. 258. Код робних кредита је ово рјешење предвиђено и самим ЗОО-ом. Наиме, према рјешењу чл. 546 ст. 2 ЗОО-а (идентично рјешење је садржано и у чл. 532 ст. 2 Преднацрта ГЗ-а), продавац послје плаћања прве рате може раскинути уговор ако купац дође у доцњу са најмање двије узастопне отплате, које представљају најмање осмину цијене, а изузетно и само једне отплате уколико се ради о првој рати или уколико нема више од укупно 4 ануитета. Више о праву кредитора на раскид уговора код продаје са оброчним отплатама цијене: Силвија Петрић, „Заштита потрошача у банкарским кредитним пословима у хрватском праву у односу на право ЕУ-а“, *Зборник радова Правног факултета у Силици*, бр. 1-2 (65-66), 2002, стр. 140-143. У сваком случају, очито је да је положај продавца оваквим рјешењем отежан у односу на положај повјериоца према општим правилима о раскиду уговора са узастопним обавезама, која допуштају раскид уговора због неиспуњења и само једне обавезе, ако је из околности јасно да ни будуће обавезе неће бити испуњене. Видјети ЗОО, чл. 129. Такође, чл. 82 Преднацрта ГЗ-а.

68 Види: ЗОО, чл. 129 ст. 3. Ова одредба није садржана у алтернативној верзији чл. 82 Преднацрта ГЗ-а.

69 Преднацрт ГЗ-а уводи и термин „битна повреда уговора“, у случају које се уговор може раскинути и без обавезе остављања накнадног рока за испуњење обавезе. Сматра се да оваква повреда постоји кад неиспуњење уговорне обавезе од стране дужника проузрокује такву штету повјериоцу која га суштински лишава користи коју је од уговора оправдано очекивао или услијед које повреде се за повјериоца више не може остварити сврха уговора. Увођењем наведене одредбе се омогућава раскидање уговора без остављања отказног рока и у оним случајевима који нису били обухваћени одредбама ЗОО-а, односно независно од тога да ли рок испуњења представља битан састојак уговора. У сваком случају неопходно је да је изјава о раскиду саопштена дужнику, и то на несумњив начин. Видјети чланове 79 и 83 Преднацрта ГЗ-а.

остављеног рока не дође до потпуног измирења дуга. Да би спријечио евентуалне спорове у вези прихватања дјелимичног испуњења, пожељно је да се то констатује у писменом обавјештењу дужнику, уз упозорење да се не одриче права на раскид и покретање поступка извршења на средству обезбјеђења уколико у року дуг не буде у потпуности намирен.⁷⁰ Ако, пак, корисник понуди кредитору потпуно измирење обавезе, а овај то не прихвати, не би се могло радити о дужничкој доцњи, под условом да је неприхватање испуњења обавезе неосновано, већ ће повјерилац бити у доцњи са прихватањем испуњења.⁷¹ Исто тако, нема дужничке доцње уколико је претходно наступила повјерилачка доцња, а то би конкретно био случај непштања кредита у течај.⁷²

И самим уговорним клаузулама се може предвидјети искључење одговорности корисника кредита за неиспуњење обавезе плаћања у року, уколико до тога дође услјед административне или техничке грешке или неког спољног догађаја који то омета (нпр., мораторијум плаћања), те уколико обавеза буде испуњена у предвиђеном року по отклањању сметњи.⁷³

Посљедица раскида уговора због неиспуњења је доспјелост свих преосталих рата главнице, неизмирених камата, затезних камата за вријеме доцње, као и накнада евентуалне штете. Кредитор не би могао уговорити као санкцију уговорну казну, с обзиром да се новчане чинидбе не могу осигуравати на овај начин, те би таква одредба била ништава. Раскидом уговора бивши сауговорачи се ослобађају свих уговорних обавеза.⁷⁴ Што се тиче саме камате, ни затезна ни уговорна камата не престају тећи када достигну износ главнице, тако да се може десити да суд досуди и већи износ по основу камате него што износи главница дуга.⁷⁵

70 Видјети А. Wolf, В. J. Bergman, *нав. чланак*, стр. 97 (т. 1).

71 Видјети узансу бр. 217 Општих узанси за промет робом (*Службени листи ФНРЈ*, бр. 15/54). Такође, видјети А. Голдштајн, *нав. дјело*, који на стр. 378 указује на слична упоредноправна рјешења попут оног из њемачког ВGB-а.

72 *Ibid.*, стр. 352.

73 S. Wright, *нав. дјело*, стр. 168.

74 Постоје и специфичне врсте кредита, попут акцептних или авалних, код којих су нешто другачија дејства раскида уговора у односу на она општа. Наиме, с обзиром да се у овим односима банке обавезују и мјеничноправно, оне и послје раскида остају дужне да испуне своју обавезу према савјесном трећем лицу које дође у посјед мјенице. То је дужност банке као акцептанта, односно авалисте, и та обавеза произлази из апстрактне природе мјенице, на коју немају утицаја одредбе и статус основног посла на основу ког је издата (конкретно, уговора о кредиту).

75 Више: И. Јанковец, *нав. дјело*, стр. 321. Ова чињеница би се, у Србији, могла промијенити, уколико у будућем ГЗ-у буде прихваћена алтернативна варијанта из Преднацрта према којој би био додат нови чл. 366, према којем „камата престаје

На крају, када се ради о повреди уговора као основу за раскид, треба нагласити да англосаксонско право познаје један скупни термин којим се означава овај правни основ, а то је „*default*“. Под овим термином се подразумејева како неплаћање дугованог износа (при чему се Директивом 2006/48/ЕС, која усваја наведени термин, наводи да се под тим подразумејева доцња дужника више од 90 дана са извршењем било које материјалне обавезе кредитној институцији, матичном или зависном друштву), тако и претходно упозорење (нпр., инсолвентност корисника), када кредитна институција оправдано сматра да дужник неће бити у стању да измири своје обавезе у вријеме доспијећа, па не мора ни да чека њено наступање. Притом је ирелевантно постојање средстава обезбјеђења. Поједини аутори овоме као трећу врсту додају и неновчане обавезе, попут негативне залогe, и сл., чије кршење такође може угрозити измирење обавеза према кредитору.⁷⁶ Фактички овај појам може обухватати кршење било које обавезе из уговора о кредиту и може довести било до аутоматског раскида уговора или након протекла отказног рока у коме се може допустити отклањање повреде и омогућавање опстанка уговора на снази. Тако нпр., корисник кредита може бити обавезан и да обавијести кредитора одмах по сазнању за учињену повреду, те у случају пропуштања може изгубити право на накнадни рок за исправљање повреде.⁷⁷

IV Закључак

Сваки уговорни однос има одређену дозу ризика у погледу могућности неиспуњења или неуредног испуњења, а нарочито кредитни однос, који банке као субјекти који се професионално баве овом дјелатношћу морају узети у обзир, па им се остварење права на раскид треба допуштати само у случајевима када заиста, по објективним мјерилима, постоји значајно повећање ризика неиспуњења обавезе, а не и у случају сваког ризичнијег догађаја у пословања њиховог клијента, а поготово с њим повезаних субјеката. Ипак, постоје и одређене врсте кредита гдје даваоци могу имати посебно оправдан интерес за раскидањем

тећи кад износ доспјелих а неисплаћених камата достигне главницу“. Ово рјешење је било предвиђено и у чл. 401 ЗОО-а прије брисања извршеног Законом о измјенама ЗОО-а, *Службени лист СФРЈ*, бр. 57/89.

76 Видјети Анекс VII, дио IV, т. 44. Директиве 2006/48/ЕС (Directive 2006–48 relating to the taking up and pursuit of the business of the credit institutions, *OJL* 177 of 30.6.2006, amending act: Directive 2007/18/ЕС, *OJ L* 87 of 28.3.2007). Такође, P. Wood, *нав. гјело*, стр. 46–47; Edmund Kwaw, *The Law and Practice of Offshore Banking and Finance*, Westport, 1996, стр. 123; S. Wright, *нав. гјело*, стр. 41.

77 E. Kwaw, *нав. гјело*, стр. 123.

уговора, попут контокорентних или револвинг кредита, када корисник на основу њих има право повлачења средстава до одређеног износа или у одређеним периодима, а над њим је, нпр., покренут извршни поступак. Да би спријечила извршење на позајмљеним средствима, банка мора кориснику саопштити раскид уговора о кредиту.

Раскид уговора услед доцње са отплатом кредита производи доспјелост свих преосталих рата главнице, неизмирених камата, затезних камата за вријеме доцње, као и накнаду евентуалне штете. Што се тиче саме камате, она не престаје тећи када достигне износ главнице, тако да се може десити да суд досуди и већи износ по том основу него што износи главница дуга. Усвајање Грађанског законика Србије у садашњој верзији би могло довести до промјене овог, као и појединих других рјешења актуелног позитивног права.

Zoran VASILJEVIĆ, PhD

Assistant Professor at the Faculty of Law University of Banja Luka

OVERDUE OF THE DEBTOR WITH LOAN REPAYMENT

Summary

This article analyses the main obligation of beneficiary from the loan contract, from the point of time, place and mode of fulfilment, as well as the consequences of default or irregular performance, primarily through the rights of creditor to the penalty interests and termination of the contract, but also through the possibility of extending the repayment period and other rights which creditor acquires due to the alleged violation of the contract. The focus for the solution of controversial issues, in addition to the theoretical viewpoints, positive and comparative law, also has been sought de lege ferenda, i.e. in the preliminary draft provisions of The Civil Code of Serbia.

Key words: *loan contract, debtors' overdue, penalty interest, contract termination.*